

woord over voor de stalinistische trekken van het Sovjet-stelsel, „maar vooral de eerste geschriften van Marx zijn indrukwekkend als het gaat om de analyse van de menselijke situatie. Marx is zeker niet die revolutionaire, traditieloze eenling uit de vorige eeuw die hij op het eerste gezicht lijkt. Hij is de voortzetter van de grote Duitse filosofische traditie, ik zou hem zelfs de rechtmatige erfgenaam daarvan willen noemen.”

Hommes kan dat uitleggen ook:

„Wat hij zegt is vaak niet iets heel nieuws. Hij weet veel positiefs uit het verleden te waarderen en opnieuw bruikbaar te maken. Er loopt een lijn van de middeleeuwse godsbewijzen naar de vragen van de verlichtingswijsgeer Lessing naar Marx.” Het gaat daarbij steeds om het onthullen van het raadsel der geschiedenis, om het zoeken naar de diepste zin van de werkelijkheid. Bij Lessing ging het vooral om de vraag: hoe kun je nou van een historisch „toevallige” waarheid, het optreden van Jezus, een eeuwige waarheid maken die in overeenstemming is met de Rede? Dát was de theologische vraag waarmee men in de Verlichting worstelde. Bij Hegel komen dan ook nog economische vragen om de hoek kijken en in Marx bereikt dat alles een

„Christenen groeien vaak op in een te beschermde sfeer”

hoogtepunt. „Hij heeft in de 19e eeuw de belangrijkste theologische vragen gesteld, waarbij de discussies van veel andere theologen over de verhouding tussen kerk en staat, de discussies over liberalisme en modernisme, maar achterhoedegevechten lijken.”

De neo-marxisten, te beginnen met Ernst Bloch, hebben na de Tweede Wereldoorlog de discussies van de „achterhoedegevechten” weer teruggevoerd naar de werkelijke vragen van de mens. „Vragen als: wat zijn de vooruitzichten, wat is de reële hoop van de mensheid in deze twintigste eeuw. Vragen waarvan kwesties rond recht en onrecht, rijk en arm in de wereld, de praktische uitwerkingen zijn. Mijn bezorgdheid is dan ook, dat als theologen deze vragen niet voldoende stellen, ze wel door anderen overgenomen worden.”

Maar staat Marx dan niet uiterst negatief tegenover het geloof? Heeft de kerk zijn leer niet altijd scherp veroordeeld? „Als je

Hans Hommes

je door Marx' kritiek op de godsdienst hebt heengewerkt, blijkt er uiteindelijk toch een positieve kern over te blijven. Christenen die zich met het neo-marxisme verwant weten kunnen Marx' godsdienstkritiek uitstekend gebruiken om een kritische theologie te ontwerpen. Daarbij worden Marx' interpretaties en analyses juist gebruikt om het christendom zuiver te houden. Het is heel opmerkelijk dat dat met Marx blijkt te kunnen.

Toch is altijd alles wat naar marxisme zweemde door de Kerk terzijde geschoven. De Kerk dreef de polarisatie op de spits en stelde de mensheid voor de keus: of marxisme of christendom. Maar ook omgekeerd werden in de eerste jaren van deze eeuw socialistische bijeenkomsten bij voorkeur op zondagochtend gehouden. Zo werd je wel gedwongen voor 't één of voor 't ander te kiezen.”

De kentering kwam na de Tweede Wereldoorlog. Hans Hommes denkt dat dat mede mogelijk werd door de uitgave van de „jonge Marx-geschriften” in de jaren dertig. Via Ernst Bloch kwam de discussie in de theologie en daaruit ontstond dan weer het verschijnsel van „marxistische christenen”, mensen die vonden dat beide levensbeschouwingen best verenigbaar waren!

Hans Hommes denkt zelfs, heel voorzichtig, dat deze richting alles in zich heeft in de toekomst de belangrijkste stroming in het christendom te worden.

Maar het gaat daarbij toch om een maar heel kleine beweging? Hans Hommes is meteen bereid lachend toe te geven dat het zijnerzijds niet meer dan een speculatie is. „Maar het is heel goed mogelijk dat, als je

over enkele eeuwen eens terugkijkt, Marx een mijlpaal in de kerkgeschiedenis blijkt te zijn geweest.”

In ieder geval is het niet langer mogelijk, Marx' kritiek op godsdienst even een-twee-drie te demonteren. Hans Hommes: „Veel christenen hebben gepoogd met zijn godsdienstkritiek in gesprek te komen en toch de authentieke christelijke overtuigingen te bewaren. Van hun standpunten raak ik sterk onder de indruk.” Waarom lijkt de dialoog, bij voorbeeld in de Wereldraad van Kerken, dan toch zo moeizaam van de grond te komen? Zeker in vergelijking met de dialoog tussen christendom en islam.

„Met andere godsdiensten praat je nu eenmaal wat makkelijker. Je kunt op 'n theoretisch vlak praten over de wederzijdse leerstellingen en dan tot gezamenlijke gevolgtrekkingen komen. Met het marxisme schuilt een grote moeilijkheid in het feit dat het de wereld niet alleen wil interpreteren, maar vooral veranderen. Het gaat daarin dus niet alleen over de leer, over de vraag of je theologie wel klopt, maar uiteindelijk om de praxis, om de inrichting van de samenleving, om de koers die je uitzet om een andere maatschappij te bereiken.”

Marxisten vinden dat een werkelijke dialoog uiteindelijk bij de economische vragen moet uitkomen. Theologische vragen zijn in de ogen van marxisten vaak schijnvragen, afgeleid van vragen over mens en arbeid. In die visie ontplooit de mens zich pas in zijn arbeid, vindt daarin zijn zelfverwerkelijking. Als het goed is „herkent” de arbeider zichzelf in zijn producten en kan hij daardoor van het leven genieten, het „zinnig” noemen.

Die konstatering levert een aardig gesprek op over een onderwerp dicht bij huis: de VU. „De VU is ook een fabriek, maar dan van „zinproducten,” zegt Hans Hommes. Hij stelt vast dat als je het „ideologieverwijt” van marxisten toepast op de VU het niet zozeer gaat om de mogelijke onjuistheid van de hier geproduceerde theorieën

„Ik ben een pendelaar tussen christendom en marxisme”

en wereldbeelden. Veeleer gaat het om de manier waarop die „produkten” tot stand komen, om de inrichting van de arbeid. Hans Hommes kan zich goed inleven in het verwijt dat het christendom de mensen niet verenigt, maar individualiseert en daardoor van elkaar vervreemdt. Hij is bang dat dat

